

פרוטוקול מס. 268
מישיבת ועדת העבודה, שהתקיימה ביום ב',
ח' אדר א' תשל"ו (9.2.76) בשעה 10.00

חברי הועדה:

ש. ארבל - אלמוזלינו - יו"ר
א. אבטבי
ס. גז
ל. דיציאן
ס. דרובלס
א. ורדיגר
ה. זיידל
י. כהן

נכחו:

מוזמנים:

חבר-הכנסת א. יפה
נ. לורך - מזכיר הכנסת
א. פז - הסוכנות היהודית
מר טלמון - משרד הקליטר
מר אולר - משרד הקליטה
חיים כהן - משרד העבודה
מר פינקלשטיין - הסוכנות היהודית

מזכיר הועדה:

ס. משולם

רשמה:

ט. קוטלר

סדר היום:

החזרתם למולדת של יורדים - הצעות
לסדר היום של חברי הכנסת ס.גח וא. ורדיגר.

ה'ו'ר ש. מרבלי-אלמוזלינו:

אני פותחת את הישיבות. קיימנו מספר ישיבות בסוגית היורדים, מניעת ירידה והחזרת יורדים, בעקבות הצעה לסדר יום של שני חבר כנסת, חברת הכנסת מ. גז וחבר-הכנסת א. ורדיגר. הנושא נמצא אצלם בדיון זמן רב, אבל אין כל צורך לסיים במהירות כדי לגבש מסקנות. בכל יום שעובר מתגלים דברים חדשים; ניתוחים חדשים, הערכות חדשות.

בתחילת הישיבה נשמע סקירה מפי חבר-הכנסת עדי יפה; שעמד בראש ועדה שסיפלה בנושא בשנה שעברה. אנחנו עומדים להזמין לנושא זה גם את אסף יגורי.

א. יפה:

הצגת היושבת-ראש את המסקנות של הועדה; מוכיחה שנכשלנו בהצגת הנושא והוא לא נתפס בנקודות העיקריות בציבור. מינוי הועדה נעשה על ידי יושב-ראש מחלקת העלייה ושר הקליטה. שאר חברי הועדה היו בעלי פונקציות פורמליות. אלה אנשים שבתוקף תפקידיהם עוסקים בנושא; ומה שיוחלט; הם יצטרכו לבצע. שיטת העבודה הייתה; שקבענו לעצמנו עקרונות בישיבות מליאה, ושאר הזמן עבדנו באמצעות כתב או צוותים קטנים. שופו של דבר היו ויכוחים חמורים מאד על כמה מן המסקנות, אך הגענו לסיכום פה אחד.

התחלנו בעבודה בהזמנת אנשי מקצוע שיעשו סקרים בנושא. אין אפשרות לדעת מה בדיוק מספר היורדים. איננו יודעים מי יורד זמי נמצא בחוץ לארץ זמנית. ההערכה היא שיש 250-300 אלף ישראלים שנמצאים בחוץ לארץ לתקופות ממושכות מספיק כדי שנראה אותם כיוורדים לצורך העבודה. שנית, ההנחה היא שמרביתם הגדול מרוכזים בצפון אמריקה, ארצות-הברית וקצת בקנדה. כ-80% מן הישראלים בחוץ לארץ נמצאים בשתי ארצות אלה. כמו כן יש ריכוזים בצרפת וברזיל. לא כללנו כאן לא את בריסל ולא את רומא. יהודים שלא הגיעו לישראל לאחר שיצאו מברית המועצות, אינם בקטיגוריות של יורדים. הם נושרים בדרך.

הזמנו מחקרים באוניברסיטה העברית בירושלים ובמכון למחקר חברתי שימושי. במסגרת זו ראוי לנו מאות אנשים. המסקנות שלהם היו לגבי שני כיוונים: האחד, לגבי מניעי הירידה; והשני לגבי מניעי החזרה. בועדה הוחלט לא לקרוא לישראלים בשם יורדים. חתך היורדים - מושג בו אני משתמש לצורך הנוחיות בועדה - הוא לפי כל הותיקויות של שהות בארץ, מכל החטיבות הישוביות והכלכליות, התרבותיות והפוליטיות, ילידי הארץ ועולים חדשים. החתך הזה מקיף את כל הגמא.

דמתה השכלה והסצב הכלכלי גם הוא הולך לפי כל המדגם, והעניינים ביותר ועד העשירים ביותר. מבחינה זו יש תזוזה קלה מאד בסקלה, כאשר הרמה יותר גבוהה שם. המסוצע שם יותר גבוה מאשר בישראל מבחינת הרמה הכלכלית והתרבותית.

המחקרים התרשמו שמרבית-מרבית הישראלים שבחוץ-לארץ, הם אנשים שרואים את עצמם עדיין כישראלים. הם חואים את עצמם נפשית כישראלים, ומודים ומכירים בכך. יש כמובן יוצאים מן הכלל הזה. אבל 80% שייכים לאלה שרואים את עצמם עדיין כישראלים בחוץ-לארץ. זו נקודה מרכזית לביצוע.

הסיבות לירידה הן שונות. יש סיבות כלכליות, סיבות עונתיות כמו מלחמה, גיוס, משפחות בחוץ לארץ, חוסר אפשרות לימודים, אתה מתחיל ללמוד בחוץ לארץ על סנת לחזור. על כך יש סיבות שהוסיפו, כמו פשיטת רגל, לעשות קצת כסף ועוד. אפשר להחיל את כל הסיבות האלה על כל הסוגים. נעשה עוול לעצמנו אם נאמר שהגורם הכלכלי הוא הקובע, אם כי זו נקודה, אבל שולית וחלקית. זה אחד הגורמים. צעירים לא עזבו את הארץ בגלל מצב כלכלי.

16. יפה:

וגם לא בגלל שיכון. אלה תירושים. שאלנו את החוזרים, מה היו הסניעים העיקריים לחזרתם. מסתבר שהסניעים הם: קודם כל: אני ישראלי, לומר, הקשר הפסיכולוגי והנפשי: זה היה הדבר היחיד שהיה משותף לאחוז גבוה מאד של החוזרים. אחר כך באים נימוקים כמו הצורך לשלוח את הילד לבית-הספר, חשש לנישואין עם לא יהודים, געגועים שהתגברו עם אירועים משפחתיים שונים. אבל הצד הפסיכולוגי היה הגורם הכי משותף לאחוז הכי גדול של החוזרים.

שאלנו אותם שאלה נוספת. בשנות 70-1968 היו הנחות מיוחדות לישראלים חוזרים, האם הנחות אלה עודדו אותם לבוא. המסקנה הייתה שהנחות אלה הקלו על החזרה, לעתים קבעו את העיתוי לשובם. לומר, אם מישהו חשב לחזור בי נואר-פברואר, הוא חזר בדצמבר. דעת הרוב הייתה שזה היה דבר טוב; לא הכרחי, שעזר לחלק קטן להתגבר על קשיי החזרה.

איי-אשר גם לומר כמה חזרו. במשך שנתיים אלה חזרו בערך בחמישים אחוז יותר מאשר בשנתיים קודמות. האם זה רק בגלל ההקלות או לא, או האם רצו לחזור בין כה וכה והקדימו שובם, את זה קשה לבדוק עד הסוף. באותה תקופה הייתה גם בעית מספר בארצות הברית, אולי גם זה הוסיף למסדי החזרה.

הגענו לכמה מסקנות משותפות. המסקנה העיקרית אותה אני רוצה להדגיש ואני חושב אותה למסקנה היחידה החשובה במסקנות הועדה, היא שעם ישראל צריך לראות את היורדים כישראלים, כל זמן שלא הפכו לבעלי אזרחות אחרת והחליטו שלא להיות יותר ישראלים. זה אינו מוסיף להם שום זכויות של שיכון, אבל זכות לקבלת טיפול בקונסוליות ישראליות, זה בותן להם. גם לפושע מגיע סניגור וגם להם מגיע טיפול בנציגויות ישראל. נקודה זו לא חדרה.

אני זוכר שהייתי קונסול במשך חמש שנים. אנחנו ילידי הארץ. לא רצינו להזמין ישראלים יורדים, לא רצינו לעזור להם כישראלים לחוג את מסיבת יום העצמאות. הכינו אותם בכל פעם. הופעתי בפני הרבה ישראלים בארצות הברית, הופעתי ברדיו ואמרתי במפורש, שהירידה היא עריקה, היא בגידה קעק ישראל בתקופת סלחמה. לא אני ולא קונסול ישראלי אחד יכולים לקבוע אם מישהו יורד או לא. לגבי הבודד יש לנהוג אחרת. בודד שא לקבל טיפול בתוקף ישראליותו, יש להגיש לו את הטיפול הזה. העקרון הוא שהירידה היא בגידה, אבל הבודד מקבל את הטיפול. הקונסול שנמצא בחוץ לארץ צריך לעזור לישראלי לחזור. הוא אינו צריך להיות השופט שלו. זה המוטל לא רק על הקונסול, אלא על כל הישראלים. כל הפירסומים בעתונים אינם עוזרים למניעת ירידה ונדאי תורמים למניעת חזרה. המסבר הוא פסיכולוגי - זו הנקודה המרכזית. הדבר החשוב ביותר הוא למנוע ירידה. לא מונעים ירידה על ידי כך שמסמיצים את היורדים, אלא על ידי זה שיוצרים אוירה שירידה היא עריקה. אני לא רואה קושי בהתארגנות ציבורית למנועת ירידה, התארגנות של אנשי ציבור וחינוך, וטקסוף בכל הזדמנות, אם בפעולות של קצין חינוך ראשי ואם בהרצאות והופעות ברדיו ובבית הספר, בנוסח של כמה טוב להיות ישראלי וכמה גדול חטא הירידה.

תפקידו של הקונסול לטפל ביורדים בחוץ לארץ הוא מקבל בשביל זה משכורת. זה צריך להיות העקרון.

העקרון השני מסובך יותר. לעולה יש זכויות המוקנות לו בחוק בתנאים מסויימים, כמו שיכון וכן הלאה. לגבי ישראלי חוזר חילקנו זאת על דעת כל הגורמים לשתי קטיגוריות. מעט מן הדברים הם זכותו, את רוב הדברים יש לוועדה סמכות לתת לו, אבל לא חובה. ישפה פתח לאפשרות של הטפות והערפות. אם באה משפחה עם 15 ילדים, היא צכאית כסובן למסיע אחר מאשר אם בא אדם בודד. למשפחה סותר לתת יותר הנחות כלכליות. אם זו משפחה ענייה-

16. יפה:

היא תקבל יותר הקלות. לגבי עולים אין דבר כזה. משפחה שמביאה אתה מקצוע רצוי לסדינה, תקבל הנחות גדולות יותר, אפשר יהיה לתת לה הנחות גדולות יותר. יש כאן הבדל, בין זכויות שניתנות לכל ישראלי שרוצה לחזור, לבין זכויות שניתנות על ידי הענקה לישראלים.

המלצנו של צורך זה תקום ועדה משותפת שתורכב פחות או יותר לפי המשרדים שהרכיבו את הוועדה הראשונה. בענין היושב-ראש שלה נשארת במיעוט. אני הצעתי שהוא יהיה מטעם משרד ממשלתי ואילו הוחלט שיהיה מאנשי הסוכנות. אחת הטענות הייתה שהקונסוליות בחוץ לארץ אינן בנויות לטיפול בנושאי החוזרים האלה, וזה אינו משיקולי בחירתם.

העקרון הראשון בהמלצת הוועדה הוא, שהישראלי הוא תושב וגם כשהוא בתפוצות חייבים לטפל בו. העקרון השני: יש דברים שהוא זכאי להם, כמו שירותים וטיפולים. הוועדה פוטמכת להעניק סיוע מיוחד בהתחשב בעקרונות אלה.

קבענו כעקרון שלישי, שהטיפול בירידה הוא בידי מחלקת העליה של הסוכנות, שתקים ועדה משותפת. מר פז התמנה כיושב-ראש הוועדה. הוועדה מורכבת מנציגי שר העבודה, שר השיכון, שר הקליטה, שר האוצר והסוכנות. לא הצלחנו לבצע את המסקנה החמישית, שכל נציגויות ישראל יקבלו הוראה ברורה זו, לטפל בצורה אוהדת ולהקים מנגנון מסודר וליצור קשר עם היורדים, כדי להביאם ארצה באהבה.

קבענו כמה תחומי דיון. נקודת המפתח הייתה תעסוקה-עבודה ושיכון. קבענו שלא נותנים לישראלי חונד שום דבר שישראלי שהיה בארץ לא מקבל, כמעט. יש דברים שקרו כתוצאה מכך שהיה בחוץ לארץ. לדוגמא, שיכון, הייתה תקופה שזוגות צעירים היו להם קריטריונים כלכליים. איום כל זוג צעיר רשאי להירשם לשיכון. מספר הלירות שיקבל, תלוי במקום השיכון ובמצב הכלכלי, אבל העקרון הוא שכולם מקבלים סיוע. את הסיוע הזה יקבל הזוג הצעיר שחי בארצות הברית למשל, כאשר יבוא לארץ. לוקח ששה חדשים לעשות זאת. אם הזוג מחליט ללכת לעיירת פיתוח, הוא מקבל את הזכויות המיוחדות המגיעות על כך, וזה בלי קשר למצב הכלכלי.

נשארו שתי בעיות. הבעיה הראשון היא חסכון לירור. כאשר אדם משלם בכל חודש סכום מסוים למשרד השיכון או לתכניות החסכון, הוא יכול לקבל אחר כך שיכון בתנאים מסויימים. האם הישראלי בחוץ לארץ יכול לעשות זאת? האוצר החליט שאי-אפשר לעשות זאת בדולרים. הסתבר שאם יעשו זאת בדולרים, מרויחים משני הכי וונים.

דבר שני שאין לישראלים והוחלט להעניק לירורדים חוזרים, זה סיוע בשיכון במרכז הארץ. כאן יש מידה ידועה של העדפה. הגענו לששים אלף לירות הלואות מסובסדות, כמכסימום. קבענו שהועדה צריכה לגבש לעצמה כמה הנחיות ברורות ולקבוע כמה נקודות מקנה כל זכות, כמו משפחה גדולה וכן הלאה, ולפי זה לתת את העזרה הכספית.

17. כהן: יש עוד קריטריון, כמו כמה שנים היה בחוץ לארץ, גודל המשפחה, ובתנאי שאינן זכאי לשיכון על פי תכנית אחרת.

18. יפה: בנושא התעסוקה אין לנו בכלל אפליות. פרט לנושא אחר. קבענו שאנחנו מחייבים את עצמנו להיות צינור הבירור לגבי תעסוקה מראש. אדם שנמצא בחוץ לארץ במקום לנסוע בעצמו לכאן, יכול לבקש נציג משרד העבודה שייערוך למענו בירור. בדרך זן קשה מאוד לעתות על חוזרים. הגענו למסקנה שנהיה מוכנים לתת סיוע למעסיקים שמוכנים לראיין מעומדים בחוץ לארץ.

איפה הכתובת?

א. ורדינגר

א. יפה:
הוקמה ועדה במחלקת העליה בסוכנות.
יש מאות פניות. עד 1 בינואר היו אלף
פניות. נתנו לישראלים אפשרות לקבל את הזכויות הקיימות בארץ, ברגע
בואם לגבי סיוע בקורסים להסבה מקצועית וכדומה.

יש שני סעיפים שאינם אטומטיים והם
מסובכים. הועדה החליטה לעזור לעצמאיים שרוצים להעביר את עסקיהם לישראל
על ידי הלואות נוחות ואפשרות שכירת מבנים. נוסף לכך, מאמץ מיוחד יופנה
לקליטתם של מדענים שירצו לחזור לחוץ לארץ, יש הוראה להשתמש לצורך זה
בקרנות שנועדו לקליטת מדענים עולים חשים. כאן יש העדפה. כי יכול להיות
מצב שלמעסיק יהיה כדאי יותר להעסיק ישראלי חוזר מאשר ישראלי שגר בארץ.

יש בעיה במקומות שיש קריטריונים סגורים
במקומות לימוד שונים, כמו רפואה, למשל. ישבתי באיטליה עם ישראלים שלומדים
שם רפואה. רבים מוכנים לחזור ארצה. אין אפשר להשיג להם שנת לימודים
אחרונה, אין אפשרות להבטיח להם עבודה כי לא כל בתי הספר לרפואה שם מוכרים
אצלנו. אני מקבל מכתבים מסטודנטים שרוצים לחזור וכותבים: אם לא אחזור
עכשיו, האשה מתרגלת, הילד מתחיל ללכת לבית הספר, אני אמצא כאן עבודה.
ואנחנו לא יכולים לעזור להם שט"ח זה.

לגבי המכס הגענו לשני קריטריונים. לקחנו
את כל ההנחיות שקיימות כבר 15 שנה לגבי סטודנטים חוזרים. הוספנו עליהן.
יש קבוצה אחת של תושבים ישראליים חוזרים לאחר תקופה של שנתיים בחוץ לארץ
וסטודנטים לאחר עשרים חדש בלבד, בתנאי שיחזור מיד לאחר גמר לימודיהם,
ואז הם זכאים לפטור מלא ממכס על חפצים אישיים ומטלטלים שונים, כולל
פטור מס קניה. קבוצה אחרת זכאית לפטור מס קניה בלבד על מקררים ועוד
דברים. אין שום הנחה על מכונית ועל כך היה ויכוח גדול. היה ויכוח אם
לתת לוועדה סמכות לתת פטור ממכס עד 5000 לירות, במקרים שהוועדה מוצאת לכך
הצדקה. היו לחצים רבים שניתן הנחות גם על מכוניות. מענו שאי-יכולת לרכוש
מכונית זו ירידה תלולה ברמת החיים של מי שבא מארצות-הברית. אמרו שניתן
הלואה בשיעור המכס לעשרים שנה, ובלבד שניתן משהו.

אנחנו יודעים שרצון ההורים לשמור על
יהדות הנוער. הלכתי למחלקה לעליה ואמרתי: אתם מדברים על קרן ספיר
וכדומה. למה אינכם מבקשים כספים לצורך הקמת פנימיות? אנחנו רוצים
להעניק לכם כספים, ולכם אין תכניות. אם לא תרחיבו את הפנימיות - לא
תחול עליה בשטח זה. הפנימיות היחידות המתקבלות על הדעת הן הדתיות.

א. פז:

אני רוצה לציין, שכל נושא הירידה נמצא
בפוקוס המתמיד של מדינות ערב. לכן, כל
הדבר בנושא זה צריכה לעבור מסגרת רצינית מאד ומחשבה מעמיקה לפני הפצת
המידע. ראינו השבוע ראיון של שר החינוך, שלצערי מסר אינפורמציה בלתי-
מדוייקת. עובדה שעל פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, היקף הירידה
יורד בשנת 75 ב-25%-20% לעומת 1974. בראיון שר החינוך התפרסם ההיפך.
בשנת 1975 הירידה הכללית על פי הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הייתה
15.6 אלף איש, מתוכם 14.9 אלף יהודים. הנתונים של הלשכה התפרסמו על פני
ארבע שנים. אלה נקראים נתוני מלאי, הנתונים של השנה האחרונה.

אני מניח שיש מי שאוסף את הנתונים האלה,
ואני מניח שהירידה בביקוש יציאה מברית-המועצות לישראל, גם זה קשור לפירסומים
הללו. הנתונים הם, שקרוב ל-40% מקרב מי שמוגדר כיהודים, הם ילידי ישראל.
האוכלוסיה בישראל צומחת, והמשקל של העליה יורד מבחינה זו. לכן טבעי
שאחוז הותיקים בין היורדים עולה. זה קשור בתנועה דמוגרפית מסיימת.

א. פז:

נושא הירידה מזכירו את הנושא של קו העובי. זה נושא כותרתי ויש שורה של אנשים שנתפסים לענין זה, ואני לא בטוח שבתוצאות חיוביות. ואם היום שומעים על כך ש-40% מהיהודים שעוזבים את ברית המועצות נושרים בדרך, לא אתפלא אם לפירסומים אלה יש השפעה על החלטתם לא להגיע למדינת ישראל. צריך להסנע מדיבורים על קסטרופופות כאלה, בעיקר כאשר חלקן אינו נכון.

כאשר מדובר על הגדרת היורדים, יש הגדרה שמדברת על כך שיורד הוא מי שנמצא בחוץ-לארץ מעבר ל-12 חדש; יש הגדרה שמדברת על שלוש שנים ויש על ארבע שנים. ההגדרות אינן חשובות. ההסתברות שמי שנמצא מעבר ל-12 חדש יחזור לישראל, קטנה יותר מאשר לפני כן. ההסתברות הולכת וקטנה ככל שנמשך הזמן. זה נכון גם לגבי ישראלים שיצאים ללימודים;

מנינו עשר סיבות ליציאה: סיבות כלכליות ורמת חיים; סיבה בטחונית-מדינית; עומס מילואים, וזה בא לביטוי בעיקר במ בני משפחה, כאשר החלק הגדול נובע מהסיבה הנשית; איכות חיים, כל אותן תופעות של חיים שאנחנו רואים ב"בלבוסק" למשל; בעינת חברתיות לרבות עדתיות; קידום מקצועי; לימודים; אידרה כללית בארץ; תעסוקה מתאימה; אידרה ירידה. אידרה ירידה היא נושא רציני ורב-משקל.

לכך יש להוסיף שתי סיבות אישיות, שהן

סיבות בריאות וסיבות משפחתיות.

אתה לא מונה את המיסוי הכבד בין הסיבות?

ס. דרובלם:

זה כלול בסיבות הכלכליות.

א. פז:

במשך שנים ארוכות היתה גישה מאד שלילית לנושא היורדים. אני לא חושב ששינוי הגישה מוחשי מאד בחוץ לארץ. בישראל הוא יותר מוחשי כבר. עכשיו הכמות גרמה לאיכות. אם מדובר על 300 אלף איש, ואנחנו רוצים שיהודים יחיו בישראל, אנחנו צריכים למצוא אותם מן הגורן ומן היקב. לא כל העולים שהגיעו לישראל היו נבחרים על ידינו לו הלכנו לפי מודל. אבל אנחנו מקבלים אותם. העקרון המכתיב הוא שרוצים מכסיסום יהודים חיים בישראל. עקרון זה מכתיב לנו את הגישה עליה דיבר חבר הכנסת עדי יפה, לחיפוש דרכים להחזרת שירות אובדות אלה, וזאת עם כל הרגשת חוסר הנועם בחברתם ובמחיצתם. במיכוסו של דבר הם לא יכלו לעמוד במשימה הקשה של החיים בישראל, בעוד שתושביה עומדים בכך. למרות כל זה, חובה עלינו לרצות בחזרתם.

בשיקולים של מניעת ירידה ועידוד עליה מנסים לגשר על פני הסתירות האלה. הרושם שלי שועדת יפה הצליחה להתמודד בצורה יפה וטובה ויצרה את המודל של נקודת המוצא המינימליסטית לסיוע לישראלים בחוץ לארץ, ומצד שני לא נסנעה מלתת הטבות לחוזרים.

הועדה שבראשותי החלה לעבוד לפני חצי שנה.

הועדה מטפלת במסוצע בלמעלה מ-100 תיקים בחדש. אני מקווה שהמספר יוכפל תוך זמן קצר. מספר זה מייצג כ-4000 ישראלים לשנה, בתנאים המוכחיים.

אשר למניעת ירידה, שמעתי מחבר הכנסת נבון

סיפור על חיילים שהגיעו לסדרת חינוך. הגיעו 60 חיילים. 15 מהם הצהירו שלאחר גמר השירות יש בדעתם לעזוב את הארץ. בתום הסידרה 12 חזרו בהם, שנים היסטו ואחד נשאר איתן בדעת. יש כאן אינדיקציה לעובדה שפעולות במישור החינוכי משפיעות לטובה. צריך לתת את הדעת איך לשנות את האידרה הכללית בתחום זה. יש לכך מספר רעיונות. הייתי מציע שיתקיים פגש עם ועדת העורכים לשם דיון על כתיבה מקצועית למניעת ירידה. תמר מרוז עשתה עבודה טובה בתחום זה. יש לראוגליות ויותר כתבות על התחום האפל יותר של חיי ישראלים בחוץ לארץ. אם "קול ישראל" והטלוויזיה יקרישו זמן

א. פז:

לישראלים היורדים בחוץ לארץ, זה חשוב מאד. כמו כן אני מציע שיוזמן סקר שוטף בקרב מבקשי ויזות הגירה בקונסוליות אמריקניות וקנדיות. זאת אפשר להשיג. הנסיון מצדיק את עצמו. רצוי מאד להיפגש עם קבוצת אנשי רוח, סופרים ואמנים בנסיון לרתום אותם לפעולה זו.

יש יהודים שהגיעו למצב שיכולים להרשות לעצמם פעולות של "1 דולר סן", כמו טל או אריאלי, שכברו ושמו ויכולים להקדיש מזמנם לנושא זה, בתחום האמנות. יש טעם לעשות סרט שמציג את הישראליים בחוץ לארץ ולהקדיש אותו בבתי-הספר.

חובה לשלב את קצין חינוך ראשי בפעולות הסברה חינוכיות על ישראל, ומצד שני למצוא דרך לשוחח עם חיילים על הנושא. יש פעולות שהן יותר פיציות וקשה יותר לבצען. בתחום השיכון יש נסיון מדגמי באיזור באר-שבע להשכרת דירות לזוגות צעירים.

יש בעיה עם אנשים בעלי תואר שלישי. 20% מבין בעלי תואר אקדמאי, הם בעלי תואר שלישי בארצות-הברית. הם מתעניינים בחזרה ארצה ואיננו יכולים להציע להם תעסוקה. האוניברסיטאות בתהליך של צמצומים, מוסדות מחקר אינם מודעים למחקר. בצפון אמריקה 4.5% מהסופרים מתעשה מועסקים במחקר ופיתוח, ואילו בישראל פחות מ-2%. זה מקשה על קליטת מדענים. בשנתיים האחרונות יש דחיפה רצינית בתחום זה. אבל הפתרון עדיין רחוק. מחקר שנעשה לאחרונה קובע כי ישראל זהה פחות או יותר עם שוודיה בקושר המחקר המדעי שלה. אבל המיצוי של הכוח הזה אינו טוב, כי רובו מתרכז באוניברסיטאות ולא מופנה לכיוון מחקר ופיתוח. אם נגיע ליתר אינטנסיפיקציה של מוסדות מחקר ופיתוח; נוכל לקלוט גם את הישראלים שנמצאים בארץ וגם להחזיר ישראלים וגם לקלוט עולים.

הינר ש. ארבל-אלמוזלינו:

לגבי החזרה, בישיבה הבאה הייתי רוצה שתציגו לפנינו תכניות לבני מסקנות הועדה.

א. פז:

יש דעה שאומרת שחלק מהישראלים שחזרו לארץ כתוצאה מההטבות הרציניות שניתנו אז, ירד שוב, ולמעשה הגיעו רק לצורך מיצוי אותן הטבות. אני לא חושב שאפשר להתחסם לכך לאל אינדיקטור לחזרה.